OBEZBEĐENJE ZALOGOM NA POTRAŽIVANJIMA I DRUGIM PRAVIMA

REZIME: Založno pravo na stvari stvarno pravo, dok u pogledu založnog prava na potraživanjima postoji mišljenje da je reč o obligacionom pravu. Pravo zaloge spada u sporedna prava i služi za obezbeđenje glavnog potraživanja. Pravo zaloge može postojati na pokretnim stvarima, nepokretnostima i na pravima, i nastaje na osnovu pravnog posla, sudske odluke. Zakon o obligacionim odnosima reguliše zalaganje potraživanja i drugih prava, kao poseban oblik zaloge koja nastaje zalaganjem potraživanja ili drugih prava, dok posebnu podvrstu predstavlja zalaganje potraživanja iz hartija od vrednosti. Zakon o obligacionim odnosima predviđa dužnost očuvanja potraživanja tako što propisuje da je zalogoprimalac dužan preduzimati mere potrebne za očuvanje založnog potraživanja, npr. protest menice, podnošenje menične tužbe odnosno predloga za izvršenje na osnovu verodostojne isprave, da bi se prekinuo tok zastarelosti i sl. Poverilac stiče založno pravo na potraživanju upisanom na hartiji od vrednosti na donosioca kad mu ona bude predata, a davanje u zalogu potraživanja iz hartije po naredbi vrši se indosamentom u kome je naznačeno da je predata u zalogu. Naplaćivanje založenog potraživanja o dospelosti, takođe predstavlja obavezu zalogoprimalca. Kad založeno potraživanje dospe za naplatu, zalogoprimalac je dužan naplatiti ga. Za razliku od hipoteke i ručne zaloge, gde preovladava načelo oficijelnosti, koje se realizuju, po pravilu sudskim putem, kod zalaganja potraživanja, naplata je prepuštena založnom poveriocu. Odredbe Zakona o založnom pravu na pokretnim stvarima upisanim u registar primenjuju se na zalogu prava intelektualne svojine, a zaloga na

* Prof. dr, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu, e-mail: kozarv@yahoo.com

tim pravima upisuje se u registar zavoda nadležnog za intelektualnu svojinu, npr. u registar žigova ili registar patenata.

Zakonom o obligacionim odnosima ustanovljeno je zakonsko pravo zaloge u korist komisionara na određenim pravima, odnosno potraživanjima.

Ključne reči: *zaloga; pravo, potraživanje, obezbeđenje, akcesornost. Uvodne napomene*

Uvod

Zakon o obligacionim odnosima u čl. 989-996. reguliše zalaganje potraživanja i drugih prava, kao poseban oblik zaloge koja nastaje zalaganjem potraživanja ili drugih prava, dok posebnu podvrstu predstavlja zalaganje potraživanja iz hartija od vrednosti.

Za sticanje založnog prava na nekom potraživanju potrebno je da dužnik bude pismeno obavešten o zaključenom ugovoru o zalozi, što znači da za punovažnost i pravno dejstvo ugovora o zalozi potraživanja, koji se zaključuje između zalagoprimca i zalagodavca (koji je poverilac dužnika) nije potreban pristanak dužnika, već je dovoljno da dužnik bude pismeno obavešten, za razliku od cesije gde je dovoljno i usmeno obaveštenje cezusa. Ugovor o zalozi, međutim, nije dovoljan za zalaganje potraživanja, već je i u ovom slučaju potreban određeni način za pribavljanje založnog prava (način sticanja, *modus acquirendi*), a to je, prema mišljenju pravne teorije, obaveštenje dužniku založenog potraživanja sačinjeno u pismenom obliku, jer od časa kada je obavešten o ugovoru o zalozi, dužnik više ne može punovažno ispuniti obavezu svome poveriocu – zalagodavcu.¹ Ako je zalagodavac istovremeno i poveriočev dužnik, onda se dužnik založenog potraživanja još naziva i dužnikov dužnik.

Zalagodavac je dužan da preda zalagoprimcu ispravu o založenom potraživanju. Prema mišljenju pravne teorije i založno pravo na potraživanju treba se tretirati kao stvarno, a ne obligaciono pravo, jer se ono faktički stiče predajom isprave o založenom potraživanju u posed zalagoprimca.²

1 Stanković O., Orlić M., (1986). Stvarno pravo, Beograd, Naučna knjiga, str. 400.

2 Medić D., (2002). Založno pravo, Banja Luka, Udruženje sudija i tužilaca Republike Srpske, str. 92. i 93.

Značaj zalaganja potraživanja i drugih prava, kao posebnog vida zaloge, naglo će rasti sa povećanjem značaja berze, berzanskog poslovanja i trgovine hartijama od vrednosti uopšte.

Zakon o obligacionim odnosima predviđa dužnost očuvanja potraživanja tako što propisuje da je zalagoprimalac dužan preduzimati mere potrebne za očuvanje založnog potraživanja,³ kao što su protest menice, prijava potraživanja u stečaju, podnošenje menične tužbe odnosno predloga za izvršenje na osnovu verodostojne isprave, da bi se prekinuo tok zastarelosti i sl.⁴ Potrebno je istaći da je zalagoprimalac dužan da prijavi potraživanje u stečajnom postupku ako se nad dužnikovim dužnikom otvori stečajni postupak, saglasno citiranoj odredbi o dužnosti očuvanja potraživanja iz Zakona o obligacionim odnosima. Dakle, u pitanju je zaloga na potraživanju stečajnog dužnika prema drugom stečajnom dužniku, koje mora biti prijavljeno, a prijavu podnosi zalagoprimalac, koji ima svojstvo razlučnog poverioca u stečaju svoga dužnika i svojstvo običnog – stečajnog poverioca u stečaju dužnikovog dužnika (ako dužnikovo potraživanje nije obezbeđeno, a ako je obezbeđeno tada i u tom stečaju ima svojstvo razlučnog poverioca).⁵

Pored toga, postoji i dužnost naplaćivanja i uračunavanja kamata, jer ako založeno potraživanje daje pravo na kamate ili kakva druga povremena potraživanja, zalagoprimalac je dužan da ih naplati, s tim što se tako postignuti iznosi prebijaju sa troškovima na čiju naknadu zalagoprimalac ima pravo, zatim sa kamatom koja mu se duguje (koju mu duguje zalagodavac ili dužnik iz osnovnog pravnog posla, ako to nije isto lice) i najzad sa glavnicom.⁶

Davanje u zalogu potraživanja iz hartije od vrednosti

Poverilac stiče založno pravo na potraživanju upisanom na hartiji od vrednosti na donosioca kad mu ona bude predata (npr. kod hartija od vrednosti na donosioca), a davanje u zalogu potraživanja iz hartije po naredbi (npr. iz menice) vrši se indosamentom u kome je naznačeno da je predata u zalogu.⁷

3 Član 991, ZOO.

4 Kozar V., (2011). Zaloga na potraživanjima i drugim pravima, Aktuelna pitanja savremenog zakonodavstva, zbornik radova sa Savetovanja pravnika, Savez udruženja pravnika Srbije i Republike Srpske, Budva, str. 215-232.

5 Kozar V., (2014). Komentar Zakona o stečaju, sa novelama iz 2014. godine i sudskom praksom, Beograd, „Poslovni biro“ d.o.o., str. 75. i 76.

6 Član 992, ZOO.

7 Član 990, Zakona o obligacionim odnosima.

U tom slučaju u pitanju je prenos hartije od vrednosti za zalogu, kada se stavlja klauzula „vrednost za zalogu“ ili slično.⁸

Dejstvo prenosa za zalogu određeno je zakonom. Imalac hartije od vrednosti koja je na njega preneti kao „prenos za zalogu“ može vršiti sva prava koja iz te hartije od vrednosti proističu, ali hartiju može preneti na drugog samo kao prenos punomoćja.⁹ Dakle u pitanju je vršenje prava „iz hartije“, dakle prava očuvanja i naplate potraživanja „upisanog“ u hartiji od vrednosti. Nasuprot tome, kada je u pitanju pravo „na hartiji“, a to je pravo svojine, založni poverilac ne može raspolagati tim pravom, tj. ne može pravo svojine na hartiji preneti na treće lice, jer to pravo ni sam nema. U pravnoj teoriji ističe se da založni poverilac ne može dalje raspolagati pravima iz hartije, budući da ta prava nisu njegova, već su mu preneti u tačno određene svrhe. Ovakvo lice moglo bi da izvrši dalji prenos hartije od vrednosti samo na svog punomoćnika, radi realizacije prava iz hartije u njegovo ime i za njegov račun.¹⁰

Predmet zaloge je „*potraživanje upisano na hartiji od vrednosti*“, dakle pravo iz hartije koje je inkorporisano u hartiju od vrednosti. Reč je o obligaciono-pravnim hartijama od vrednosti, koje, u sebi sadrže obligaciono pravo, i predstavljaju izvor obligacije, koja se u pravnoj teoriji definiše kao pravni odnos između dve određene strane na osnovu koga je jedna strana (poverilac, *creditor*) ovlašćena da zahteva od druge strane (dužnik, *debitor*) određeno davanje, činjenje ili uzdržavanje od nečega što bi inače imala prava da učini, a druga strana je dužna da to ispuni. Posmatrano sa stanovišta poverioca, obligacija predstavlja potraživanje, dok sa stanovišta dužnika, ona znači dug.¹¹

Pored obligaciono-pravnih hartija od vrednosti postoje i stvarno-pravne hartije od vrednosti, koje u sebi sadrže stvarno pravo – npr. pravo svojine na robi, kao što je konosman (teretnica), koja se u pravnoj teoriji definiše kao stvarno-pravna hartija od vrednosti sa tradicionalnim svojstvom, jer se prenosom teretnice na drugo lice na simbolički način vrši i prenos svojine na robi.¹² Stvarno-pravne hartije od vrednosti takođe se mogu zalagati, ali tada nije reč o zalaganju potraživanja upisanom na hartiji, nego se uspostavlja založno pravo na robi, dakle zaloga na pokretnim stvarima.

8 Član 245, Ibid.

9 Član 247. Ibid.

10 Vasiljević M., (1997). Poslovno pravo, Beograd, Savremena administracija d.d, str. 760. i 761.

11 Perović S., (1986). Obligaciono pravo, Beograd, NIU „Službeni list SFRJ“, str. 7.

12 Vasiljević M., op. cit., str. 872.

Ni Zakon o tržištu kapitala¹³ ni Zakon o menici¹⁴ ne sadrže posebne odredbe o založnom pravu na potraživanju upisanom na hartiji od vrednosti, iz čega sledi zaključak da će se primenjivati navedene opšte odredbe iz Zakona o obligacionim odnosima. Jedini posebno pravilo sadržano je u članu 167, stav 2, tačka 1 Zakona o tržištu kapitala, kojim je određeno da investiciono društvo ne može da zalaže ili otuđuje finansijske instrumente, u koje spadaju i prenosive hartije od vrednosti, u vlasništvu klijenta bez njegovog prethodnog pismenog ovlašćenja.

Naplaćivanje založenog potraživanja u sudskom i vansudskom postupku

Naplaćivanje založenog potraživanja o dospelosti, takođe predstavlja obavezu zalogoprimalca. Kad založeno potraživanje dospe za naplatu, zalogoprimalac je dužan naplatiti ga.¹⁵

Zakon upotrebljava termin „naplatiti“ koji pre svega asocira na naplatu novčanih potraživanja, kao predmeta zaloge, ali iz sledećih odredaba vidi se da se „naplata“ upotrebljava u širem značenju traženja i prijema ispunjenja i kada su u pitanju nenovčana potraživanja. Drugim rečima, predmet založnog prava mogu biti sva obligaciona potraživanja, čiji promet nije isključen, a ne samo novčana, dakle i nenovčana potraživanja koja se odnose na predaju i isporuku neke stvari ili robe, kod ugovora o prodaji i sl.

Za razliku od hipoteke i ručne zaloge, gde preovladava načelo oficijelnosti, koje se sastoji u realizaciji i naplati potraživanje iz vrednosti založene stvari, po pravilu sudskim putem, tj. preko suda podnošenjem hipotekarne tužbe, a zatim i pokretanjem sudskog postupka prinudnog izvršenja prodajom založene stvari, kod zalaganja potraživanja, naplata je prepuštena založnom poveriocu, koji, dakle, založeno potraživanje može naplatiti od dužnika založenog potraživanja, vansudski, npr. podnošenjem menice (koja je predmet založnog prava) na naplatu preko organizacije za prinudnu naplatu organizacije za prinudnu naplatu¹⁶ ili prijemom ispunjenja od dužnikovog dužnika (dobrovoljno ispunjenje). Dakle, u našem pravu najznačajnija ovlašćenja prema dužniku založenog potraživanja vrši zalogoprimalac, a ne zalagodavac.¹⁷

13 *Službeni glasnik RS*, br. 31/11.

14 *Sl. list FNRJ*, br. 104/46, *Sl. list SFRJ*, br. 16/65, 54/70, 57/89, *Sl. list SRJ*, br. 46/96.

15 Član 993. stav 1. ZOO.

16 Prinudnu naplatu vrši Narodna banka Srbije - Odeljenje za prijem, kontrolu i unos osnova i naloga - Kragujevac

17 Stanković O., Orlić M., op. cit., str. 401.

Zakon o platnom prometu¹⁸ u članu 47 reguliše prinudnu naplatu s računa klijenta, tako što propisuje da se prinudna naplata s računa klijenta vrši sa svih računa klijenta kod banaka na kojima on ima sredstva, i vrši se na osnovu: 1) izvršnih rešenja poreskih, carinskih i drugih nadležnih organa – prema vremenu prijema; 2) izvršnih sudskih rešenja, drugih izvršnih naslova, zakonskih ovlašćenja – prema vremenu prijema; 3) naloga poverilaca na osnovu dospelih hartija od vrednosti, menica ili ovlašćenja koje je dužnik dao svojoj banci i svom poveriocu - prema vremenu prijema.

Takođe, ukoliko dužnik založenog potraživanja dobrovoljno ne ispuni založeno potraživanje, založni poverilac ima aktivnu materijalnu i procesnu legitimaciju da podnese tužbu¹⁹ i traži naplatu, odnosno ispunjenje potraživanja donošenjem odgovarajuće presude, a zatim i njeno prinudno izvršenje na imovini dužnika založenog potraživanja, u zavisnosti od predmeta i sredstva izvršenja, dakle u sudskom postupku prinudnog izvršenja. To istovremeno znači da zalagodavac nema pravo da podnese tužbu protiv dužnika založenog potraživanja, jer nema aktivnu legitimaciju, a o njegovim interesima se stara zalogoprimalac, koji ne samo da ima subjektivno pravo, tj. ovlašćenje, već ima i zakonsku dužnost da preduzima mere u cilju naplate i očuvanja založenog potraživanja.

Ukoliko dužnik prema svom dužniku ima već presudu ili drugi izvršnu ispravu, tada bi založni poverilac mogao da podnese predlog za izvršenje i naplati dug od dužnikovog dužnika (dužnika založenog potraživanja), kao izvršnog dužnika iz presude, primenom instituta prenosa i prelaza potraživanja iz člana 23 Zakona o izvršenju i obezbeđenju²⁰ u kome je propisano da se izvršenje određuje i sprovodi i na predlog i u korist lica koje u izvršnoj ispravi nije označeno kao izvršni poverilac, ako ono javnom ili u skladu sa zakonom overenom ispravom dokaže da je potraživanje na njega preneto ili da je na njega na drugi način prešlo pre ili u toku postupka, a ako to nije moguće, prenos ili prelaz potraživanja dokazuje se pravnosnažnom, odnosno konačnom odlukom donetom u parničnom, prekršajnom ili upravnom postupku. U slučaju prenosa ili prelaza potraživanja sa izvršnog poverioca na treće lice nakon

18 Službeni list SRJ, br. 3/02, 5/03, Službeni glasnik RS, br. 43/04, 62/06, 111/09, 31/11. Zakonom o platnim uslugama, Službeni glasnik RS, br. 139/14, u članu 231. propisano je da danom početka primene ovog zakona prestaju da važe odredbe Zakona o platnom prometu, osim odredaba člana 2, čl. 47 do 49, člana 50. stav 1. tačka 6) i st. 2 i 3, člana 51, stav 1, tač. 18) i 19) i stav 2, i člana 57, stav 3 tog Zakona, iz čega sledi zaključak da citirane odredbe iz člana 47 i dalje važe.

19 Stanković O., Orlić M., op. cit., str. 400.

20 *Službeni glasnik RS*, br. 31/11, 99/11, 109/13 (Odluka Ustavnog suda), 55/14, 139/14.

donošenja rešenja o izvršenju, sticalac stupa na mesto izvršnog poverioca. Na predlog sticaoca koji javnom ili po zakonu overenom ispravom dokaže da je potraživanje na njega preneseno ili prešlo, sud odnosno izvršitelj zaključkom utvrđuje da je sticalac stupio na mesto ranijeg izvršnog poverioca, s tim što sticalac prima postupak u stanju u kakvom se nalazi i prema protivnoj strani ima ista prava koja je njegov prethodnik imao, a izvršni dužnik može istaći prema sticaocu, pored prigovora koje ima prema njemu i one prigovore koje je mogao istaći prema ustupiocu do časa kada je saznao za promenu.

„Plivajuća zaloga“ na novčanim sredstvima na računu dužnika

U našim uslovima posebno interesantan i pogodan način obezbeđenja može biti „plivajuća zaloga“ na novčanim sredstvima na računu dužnika, kao poseban vid zaloge na pravu – na potraživanju deponenta, vlasnika računa prema banci, kod koje se vodi račun. U slučajevima kada se Registratoru Agencije za privredne registre koji vodi Registar založnog prava na pokretnim stvarima i pravima podnosi zahtev za upis založnog prava u kome su predmet zaloge sredstva na računima clijenata, Registrator isti upis može izvršiti, ali samo do visine sredstava koja postoje u trenutku zasnivanja zaloge (dakle, samo do iznosa salda u trenutku zasnivanja zaloge), usled načela specijalnosti u odnosu na predmet zaloge („određen ili bar odrediv“).²¹

Podnet je predlog da se navedeno pravno shvatanje izmeni, i da se dozvoli uspostavljanje založnog prava na računu, kako do visine sredstava koja postoje u trenutku zasnivanja zaloge, tako i na potraživanju na budućim sredstvima na računu kod banke, jer uspostavljanje takvog založnog prava nije suprotno Zakonu o založnom pravu na pokretnim stvarima upisanim u registar, Zakonu o platnom prometu i Zakonu o obligacionim odnosima. Usvajanjem predložene izmene, u naš pravni sistem bila bi uvedena „plivajuća zaloga“ na novčanim sredstvima na računu dužnika, koja bi se mogla koristiti kao efikasno sredstvo obezbeđenja, bez dodatnih troškova izdavanja bankarske garancije (naknada, provizija) ili zasnivanja hipoteke (naknada za upis). Za razliku od namenskog „garantnog“ depozita, kojim vlasnik ne može raspolagati, sredstva na računu bi se mogla koristiti za redovno poslovanje dužnika sve dok ne dođe do aktiviranja „plivajuće zaloge“ na zahtev poverioca, npr.

21 Pravno shvatanje Ministarstva ekonomije i regionalnog razvoja, Sektora za upravne i nadzorne poslove u oblasti privrednih registara od 20.05.2011. godine

na zahtev naručioca u slučaju kršenja obaveza iz postupka ili iz zaključenog ugovora o javnoj nabavci.²²

Na ovaj način poverilac stiže i razlučno pravo u slučaju otvaranja stečaja nad dužnikom – vlasnikom računa.²³

Prelazak i preobražaj založnog prava na potraživanju u ručnu zalogu

Međutim, ispunjenjem založenog potraživanja založno pravo prelazi na stvar kojom je potraživanje ispunjeno. Dakle, založeno potraživanje ne mora biti nužno novčano, već može biti i nenovčano – npr. potraživanje zalagodavca kao kupca od njegovog dužnika kao prodavca iz ugovora i prodaji da mu se preda i prenese pravo svojine na nekoj stvari. Na ovaj način, pravo zaloge na potraživanju, pretvara se (transformiše) u ručnu zalogu – zalogu na pokretnoj stvari.²⁴

Kad je predmet založenog potraživanja novac, zalogoprimalac je dužan na zahtev zalagodavca položiti naplaćeni iznos kod suda, ali ako je predmet njegovog potraživanja takođe novac, i ako je ono dospelo za naplatu, zalogoprimalac, može zadržati za sebe koliko mu se duguje, a ostalo je dužan predati zalagodavcu.²⁵

Propast predmeta hipoteke ili zaloge i zakonsko založno pravo na potraživanju naknade iz osiguranja

U našem pravnom sistemu postoji i slučaj suprotan od prethodnog – kada se založno pravo na nepokretnosti (hipoteka) preobražava u zakonsko založno pravo na potraživanju. Takva situacija nastaje u slučaju propasti predmeta hipoteke kada hipotekarni poverilac stiže zakonsko založno pravo na potraživanju naknade iz osiguranja.²⁶

Prema odredbi iz člana 17, stav 3 Zakona o hipoteci, vlasnik će osigurati predmet hipoteke od svih uobičajenih rizika pre zaključenja ugovora o hipoteci. Međutim, u slučaju propasti ili delimične propasti predmeta hipoteke,

22 Kozar V., Počuča M., (2013). Komentar Zakona o javnim nabavkama, Prvo izdanje, „Poslovni biro“, Beograd, str. 204.

23 Kozar V., Komentar Zakona o stečaju, sa novelama iz 2014. godine i sudskom praksom, 2014. godina, „Poslovni biro“ d.o.o., Beograd, str. 76.

24 Član 993. stav 2. ZOO, Stanković O., Orlić M., op. cit., str. 402.

25 Član 993. stav 3. ZOO

26 Kozar V., Komentar Zakona o stečaju, sa novelama iz 2014. godine i sudskom praksom, 2014. godina, „Poslovni biro“ d.o.o., Beograd, str. 77.

hipotekarni poverilac, po samom zakonu, stiće založno pravo na potraživanju naknade iz osiguranja, odnosno na isplaćenju naknadi, a dobijeni iznos raspodeljuje se među hipotekarnim poveriocima prema redosledu upisa njihovih prava hipoteke.²⁷ Dakle, u pitanju je zakonsko založno pravo hipotekarnog poverioca na pravu – na obligacionom potraživanju vlasnika propalog predmeta hipoteke prema osiguravajućem društvu, na ime isplate naknade iz osiguranja.

Slično pravilo važi i za pokretne stvari. Zakon o založnom pravu na pokretnim stvarima upisanim u registar²⁸ u članu 52 propisuje da založno pravo prestaje i briše se iz Registra zaloge kad predmet založnog prava propadne. Međutim, ako je predmet založnog prava bio osiguran, založno pravo se uspostavlja, po samom zakonu, na potraživanju iznosa (ili naknade) osiguranja.

Davanje u zalogu prava intelektualne svojine i drugih prava

Način zalaganja drugih prava, uređen je Zakonom o obligacionim odnosima, u kome je izričito predviđeno da se osim potraživanja, u zalogu se mogu dati i druga prava. Kada se ima u vidu praktični interes dobijanja kredita, sasvim je logično da zakonodavci u mnogim zemljama da lice koje traži kredit može kao obezbeđenje založiti svoju imovinu, pa tako i imovinska prava u njoj.²⁹ Davanje u zalogu tih prava vrši se na način predviđen za njihovo prenošenje na drugoga, ako za određeni slučaj nije propisano što drugo.³⁰ Dakle, ova materija uređena je posebnim zakonima, npr., Zakonom o žigovima,³¹ koji u članu 53 predviđa da: „žig, odnosno pravo iz prijave može biti predmet zaloge i to na osnovu ugovora o zalozi, odluke suda i drugog državnog organa i sl. i to za sve ili samo za neke robe ili usluge.“³²

Odredbe Zakona o založnom pravu na pokretnim stvarima upisanim u registar primenjuju se na zalogu prava intelektualne svojine, a zalogu na tim pravima upisuje se u registar zavoda nadležnog za intelektualnu svojinu, i

²⁷ Član 46. Zakona o hipoteci

²⁸ *Službeni glasnik RS*, br. 57/03, 61/05, 64/06, 99/11.

²⁹ Medić D., (2002). Založno pravo, Banja Luka, Udruženje sudija i tužilaca Republike Srpske, str. 90.

³⁰ Član 995. ZOO.

³¹ Zakonom o žigovima, *Službeni glasnik RS*, br. 104/09, 10/13.

³² Kozar V., (2011). Zalogu na potraživanjima i drugim pravima, Zbornik radova Aktuelna pitanja savremenog zakonodavstva, XVII Budvanski pravnički dani, Savez udruženja pravnika Srbije i Republike Srpske, str. 222.

to: registar žigova, registar patenata, registar malih patenata, registar modela, registar uzoraka, registar geografskih oznaka porekla i registar topografija.³³

Zakon o autorskom i srodnim pravima³⁴ ne pominje izričito zalaganje autorskog prava, ali to i ne zabranjuje, dok je prema mišljenju pravne teorije moguće založiti autorsko pravo.³⁵ Smatramo da je na imovinskoj komponenti autorskog prava moguće ustanoviti založno pravo, dok na neimovinskoj komponenti (moralna prava autora) zaloga nije moguća. Problem, međutim, može nastati u realizaciji zaloge na imovinskim pravima autora, jer sa jedne strane Zakon o izvršenju i obezbeđenju ne poznaje takav predmet izvršenja, niti propisuje odgovarajuće sredstvo izvršenja, a sa druge strane Zakon o autorskom i srodnim pravima u članu 209. zabranjuje izvršenje na autorskom pravu, izričito propisujući da autorsko pravo ne može biti predmet prinudnog izvršenja, ali dopušta da predmet prinudnog izvršenja mogu biti samo određena imovinska potraživanja koja proizlaze iz autorskog prava. Drugim rečima, ako autor npr. nekog književnog dela ne želi da zaključi izdavački ugovor kojim ustupa, odnosno prenosi na izdavača pravo na umnožavanje autorskog dela štampanjem, i na stavljanje u promet tako umnoženih primeraka dela, a izdavač se obavezuje da delo umnoži i stavi primerke u promet, kao i da za to plati naknadu, ako je ugovorena, autoru, odnosno drugom nosiocu autorskog prava, postavlja se pitanje da li bi takav ugovor mogao da zaključi zalogoprimac. Ako je autor već zaključio ugovor, tada je problem manji, jer bi se moglo zapleniti njegovo novčano potraživanje prema izdavaču, koje bi moglo biti predmet prinudnog izvršenja, a na takvom potraživanju bi moglo postojati i založno pravo. Međutim, smatramo da, imajući u vidu izloženu regulativu, zalogoprimac ne bi mogao da zaključi autorski ugovor, niti da na drugi način prinudno naplati potraživanje iz vrednosti založenog autorskog prava, ukoliko autor nije zaključio izdavački ugovor.

Takođe, nedovršena dela i neobjavljeni rukopisi ne mogu biti predmet prinudnog izvršenja, a veliko pitanje da li bi mogla biti predmet založnog prava. Odredbe o davanju u zalogu stvari primenjuju se i na zaloge potraživanja i drugih prava, ukoliko za njih nije propisano što drugo.³⁶

33 Član 14. stav 3. Zakona o založnom pravu na pokretnim stvarima upisanim u registar.

34 *Službeni glasnik RS*, br. 104/09, 99/11, 119/12.

35 Stanković O., Orlić M., op. cit., str. 403.

36 Član 996. ZOO.

Zalaganje potraživanja u slučaju da je založni poverilac dužnik zalagodavca

Predmet založnog prava može biti pravo potraživanja zalagodavca prema dužniku i u slučaju da je založni poverilac dužnik zalagodavca, osim potraživanja čiji je prenos zabranjen zakonom i onih koja su vezana za ličnost ili se ne mogu prenositi na drugog.³⁷ Na ovaj način, realizacijom založenog potraživanja, u slučaju da je založni poverilac istovremeno dužnik zalagodavca, može doći do kompenzacije – prebijanja uzajamnih, istorodnih i dospelih potraživanja kao jednom od zakonom predviđenih načina prestanka obaveze.³⁸

Kao primer zalaganja potraživanja, u slučaju da je založni poverilac istovremeno i dužnik zalagodavca može se navesti namenski oročeni depozit. Suština namenskog oročenog depozita jeste da je to garantni depozit iz koga banka ima pravo da naplati svoja dospela neplaćena potraživanja koja ima prema deponentu po nekom drugom pravnom osnovu (ugovor o kreditu, ugovor o izdavanju bankarske garancije, jemstvo itd). A mehanizam putem koga prestaju međusobne obaveze banke i deponenta, jeste prebijanje (kompenzacija) iz čl. 336-343 Zakona o obligacionim odnosima, koje nastaje na osnovu jednostrane izjave o prebijanju - prebijanje ne nastaje čim se steknu uslovi za to, nego je potrebno da jedna strana izjavi drugoj da vrši prebijanje (član 337, stav 1, Zakona o obligacionim odnosima).³⁹

Založno pravo na potraživanju stiče se upisom u Registar zaloge. Upis u javni registar neophodan je da bi se obezbedio publicitet i dejstvo zaloge na potraživanju *erga omnes*.⁴⁰ Predmet založnog prava mogu biti i druga imovinska prava kojima njihov imalac može slobodno raspolagati. Odredbe o zalozi stvari primenjuju se i na zalogu potraživanja i drugih prava, ako za njih nije propisano što drugo.⁴¹

Ovim zakonom takođe je regulisano i dejstvo zaloge potraživanja, a slično odredbama Zakona o obligacionim odnosima, traži se pismeno obaveštenje

37 Član 10. stav 1. Zakona o založnom pravu na pokretnim stvarima upisanim u registar.

38 Dužnik može prebiti potraživanje koje ima prema poveriocu sa onim što ovaj potražuje od njega, ako oba potraživanja glase na novac ili druge zamenljive stvari istog roda i iste kakvoće i ako su oba dospela (član 336 ZOO).

39 Kozar V., (2014). Komentar Zakona o stečaju, sa novelama iz 2014. godine i sudskom praksom, Beograd, „Poslovni biro“ d.o.o., str. 75.

40 Registar založnog prava na pokretnim stvarima i pravima vodi Agencija za privredne registre – Član 4, stav 1, tačka 2 Zakona o Agenciji za privredne registre, *Službeni glasnik RS*, br. 55/04, 111/09, 99/11.

41 Petrović Z., Kozar V., (2010). Bezdržavinska zaloga na pokretnim stvarima, *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 82, (11), str. 491-507.

dužnika. Dok ne bude pismeno obavešten o nastanku založnog prava dužnik založenog potraživanja može ispunjavati svoju obavezu zalogodavcu.⁴² O zalozi potraživanja dužnika mogu obavestiti zalogodavac ili založni poverilac, a od dana dostavljanja obaveštenja o postojanju založnog prava dužnik založenog potraživanja može ispuniti dug samo založnom poveriocu a ne i zalogodavcu, osim ako je založni poverilac dao drukčija uputstva.

Izvod iz registra o tome da poverilac ima založno pravo na potraživanju je dokaz za dužnika založenog potraživanja da potraživanje isplati založnom poveriocu.

Ograničenje plaćanja prebijanjem (kompenzacijom)

Zakonom o platnom prometu, posle izmene koja je stupila na snagu 9. maja 2011. godine, u članu 46. uvedeno je ograničenje plaćanja prebijanjem (kompenzacijom), ako su računi pravnih lica u trenutku plaćanja blokirani radi izvršenja prinudne naplate. Zakon o platnom prometu u članu 48, takođe propisuje: „Ako dužnik ima oročena sredstva kod banke, banka je dužna da, posle isteka ugovorenog roka na koji su ta sredstva oročena, i ta sredstva koristi za izvršavanje naloga za prinudnu naplatu u kom slučaju ne može produžavati ugovor na osnovu koga su ta sredstva oročena (stav 7).“ Sredstva dužnika na računu kod banke blokirana na osnovu naloga za prinudnu naplatu ne mogu se koristiti za druga plaćanja tog dužnika“ (stav 8).

Zakon o platnom prometu sadrži kaznene odredbe, za povredu navedenih ograničenja, u članu 50, tač. 5 i 6: Novčanom kaznom od 200.000 do 2.000.000 dinara kazniće se za prekršaj pravno lice: ako su njegovi računi u trenutku plaćanja blokirani radi izvršenja prinudne naplate, a novčane obaveze izmiruje suprotno članu 46, stav 3 ovog zakona (član 46, stav 3); ako svoja sredstva na računu kod banke blokirana na osnovu naloga za prinudnu naplatu koristi za druga plaćanja (član 48, stav 7).

Sledeća odredba odnosi se i na postupanje banke sa sredstvima namenskog oročenog deviznog depozita – član 51, stav 1, tačka 18) glasi: „Novčanom kaznom od 200.000 do 2.000.000 dinara kazniće se za prekršaj banka: ako ne postupa u skladu sa članom 48, st. 2 do 8 ovog zakona i propisima donetim na osnovu člana 57, stav 3, tog zakona.“ Za radnje iz stava 1, ovog člana kazniće se za prekršaj i odgovorno lice u banci - novčanom kaznom od 10.000 do 150.000 dinara.

Naplata potraživanja banke po osnovu ugovora o kreditu ili drugog pravnog posla iz sredstava *namenskog oročenog deviznog depozita klijenta*

⁴² Član 11, Zakona o založnom pravu na pokretnim stvarima upisanim u registar.

(„garantni depozit“), zasnovana je na kompenzaciji (prebijanju), kao jednom od zakonom dozvoljenih načina prestanka obaveza. Novelama Zakona o platnom prometu, uvedeno je ograničenje plaćanja prebijanjem (kompenzacijom), ako su računi pravnih lica u trenutku plaćanja blokirani radi izvršenja prinudne naplate, što može dovesti u pitanje i pravo banke da se naplati iz sredstava namenskog oročenog deviznog depozita klijenta. S druge strane Zakon o platnom prometu predviđa izuzetke od prinudne naplate, propisujući u članu 48. stav 5 da se pod sredstvima za izvršenje naloga za prinudnu naplatu podrazumevaju dinarska sredstva koja se vode na dinarskim računima kod banke, kao i dinarska protivvrednost deviznih sredstava kod banke, osim sredstava određenih za isplatu po osnovu akreditiva, sredstava depozita za obezbeđenje kredita... kao i tuđih sredstava na računima dužnika. Stoga, ukoliko je namenski oročeni depozit dat za obezbeđenje kredita ili su sredstva deponovana za isplatu po osnovu akreditiva („pokriveni“ akreditiv), banka bi imala pravo da svoje potraživanje namiri kompenzacijom, iako su računi dužnika blokirani radi izvršenja prinudne naplate. Slično je i sa „tuđim sredstvima na računima dužnika“ koja mogu postojati u slučaju escrow računa.⁴³

Zaključak

Založno pravo na stvari stvarno pravo, dok u pogledu založnog prava na potraživanjima postoji mišljenje da je reč o obligacionom pravu. Pravo zaloge spada u sporedna prava i služi za obezbeđenje glavnog potraživanja. Pravo zaloge može postojati na pokretnim stvarima, nepokretnostima i na pravima, i nastaje na osnovu pravnog posla, sudske odluke.

Zakon o obligacionim odnosima reguliše zalaganje potraživanja i drugih prava, kao poseban oblik zaloge koja nastaje zalaganjem potraživanja ili drugih prava, dok posebnu podvrstu predstavlja zalaganje potraživanja iz hartija od vrednosti.

43 Escrow račun je račun na koji jedna ugovorna strana u nekom trgovačkom ugovoru (nalogodavac u odnosu prema Banci), preda escrow banci (banka agent) novac, vrijednosnice ili dokumente u polog na čuvanje, s tim da je ta banka ovlašćena položiti novac isplatiti ili dokumente izručiti njegovoj drugoj ugovornoj strani (korisniku), pod uvjetima koji su utvrđeni escrow ugovorom između banke - escrow agenta, nalogodavca i korisnika. To je založni/uvjetni račun, koji služi za namirenje potraživanja sa kojeg se radi isplata tek nakon ispunjenja određenih uvjeta. Služi za pružanje usluge posredovanja prilikom obavljanja novčanih transakcija koje su uvjetovane ispunjenjem određenih radnji, koje se dokazuju prezentacijom ugovorenih dokumenata. Definicija preuzeta sa Internet stranice:

<http://www.pbz.hr/Default.aspx?sec=869#.VduJ-ZeB78w>, 24.08.2015.

Zakon o obligacionim odnosima predviđa dužnost očuvanja potraživanja tako što propisuje da je zalogoprimac dužan preduzimati mere potrebne za očuvanje založnog potraživanja, npr. protest menice, podnošenje menične tužbe odnosno predloga za izvršenje na osnovu verodostojne isprave, da bi se prekinuo tok zastarelosti i sl.

Poverilac stiče založno pravo na potraživanju upisanom na hartiji od vrednosti na donosioca kad mu ona bude predata, a davanje u zalogu potraživanja iz hartije po naredbi vrši se indosamentom u kome je naznačeno da je predata u zalogu.

Naplaćivanje založenog potraživanja o dospelosti, takođe predstavlja obavezu zalogoprimca. Kad založeno potraživanje dospe za naplatu, zalogoprimac je dužan naplatiti ga.

Za razliku od hipoteke i ručne zaloge, gde preovladava načelo oficijelnosti, koje se realizuju, po pravilu sudskim putem, kod zalaganja potraživanja, naplata je prepuštena založnom poveriocu.

Odredbe Zakona o založnom pravu na pokretnim stvarima upisanim u registar primenjuju se na zalogu prava intelektualne svojine, a zaloga na tim pravima upisuje se u registar zavoda nadležnog za intelektualnu svojinu, npr. u registar žigova ili registar patenata.

Zakonom o obligacionim odnosima ustanovljeno je zakonsko pravo zaloge u korist komisionara na određenim pravima, odnosno potraživanjima.

Predmet založnog prava može biti pravo potraživanja zalogodavca prema dužniku i u slučaju da je založni poverilac dužnik zalogodavca. U slučaju da je založni poverilac istovremeno dužnik zalogodavca, može doći do prebijana uzajamnih, istorodnih i dospelih potraživanja kao jednom od zakonom predviđenih načina prestanka obaveze.

Vladimir Kozar, LL.D.,

Associate Professor - The Faculty of Law for Commerce and Judiciary,
The University of Business Academy in Novi Sad

SECURITY PLEDGE ON DEMANDS AND OTHER RIGHTS

A b s t r a c t

Lien refers to the real right on movables. On the other hand, there is an opinion that the lien on demands (claims) belongs to the contract law. Lien represents a subsidiary right and it serves to secure the main claim. Lien can exist over movable property, immovable property and rights being created on the basis of legal work or court decisions.

The Law of Contract regulates the commitment of claims and other rights as a special kind of a pledge coming from the pledge on claims or other rights itself. A separate subspecies is advocating the claims of the securities. The contract law provides for the duty to preserve claims. It says that a pledgee is obliged to take certain measures necessary for preserving a pledge (e.g. protest bills, submitting a bill lawsuit or suggestion for the execution on the grounds of a valid document in order to stop the flow of obsolescence etc.).

A creditor acquires a lien on the claim written on a security to a bearer when it is handed over to him. Pledging of securities receivable upon the order is going to be carried out by endorsement in which it is indicated that the pledge was made to the spout. When the claim becomes due and payable, the pledgee is supposed to charge it. Unlike the mortgage and pledge where the principle of officiality prevails and which are usually realized at the court, in advocating the claims, the collection was left to the lien creditor. The provisions of the Law on Pledge Right of Movable Assets registered in the register are applied to the pledge of intellectual property rights. The pledge on such rights will be entered in the register of the Institution responsible for the intellectual property, e.g. in the trademark

register of register patents. By the Law of Contract it has been established the statutory lien in favor of the commissioners of certain rights or claims.

Keywords: collateral; right, claim, security; accessoriness

Literatura

1. Kozar V., (2014). Komentar Zakona o stečaju, sa novelama iz 2014. godine i sudskom praksom, Beograd, „Poslovni biro“ d.o.o.
2. Kozar V., (2011). Zalog na potraživanjima i drugim pravima, Zbornik radova Aktuelna pitanja savremenog zakonodavstva, XVII Budvanski pravnički dani, Savez udruženja pravnika Srbije i Republike Srpske, str. 215 – 232.
3. Kozar V., Počuča M., (2013). Komentar Zakona o javnim nabavkama, Prvo izdanje Beograd, „Poslovni biro“
4. Medić D., (2002). Založno pravo, Banja Luka, Udruženje sudija i tužilaca Republike Srpske
5. Perović S., (1986). Obligaciono pravo, Beograd, NIU „Službeni list SFRJ“
6. Petrović Z., Kozar V., (2010). Bezdržavinska zalog na pokretnim stvarima, *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 82 (11), str. 491-507
7. Stanković O., Orlić M., (1986). Stvarno pravo, Naučna knjiga, Beograd
8. Vasiljević M., (1997). Poslovno pravo, Beograd, Savremena administracija d.d.
9. Zakon o autorskom i srodnim pravima, *Službeni glasnik RS*, br. 104/09, 99/11, 119/12
10. Zakon o tržištu kapitala, *Službeni glasnik RS*, br. 31/11
11. Zakon o menici, *Sl. list FNRJ*, br. 104/46, *Sl. list SFRJ*, br. 16/65, 54/70, 57/89, *Sl. list SRJ*, br. 46/96
12. Zakon o platnom prometu, *Službeni list SRJ*, br. 3/02, 5/03, *Službeni glasnik RS*, br. 43/04, 62/06, 111/09, 31/11
13. Zakon o platnim uslugama, *Službeni glasnik RS*, br. 139/14
14. Zakon o založnom pravu na pokretnim stvarima upisanim u registar, *Službeni glasnik RS*, br. 57/03, 61/05, 64/06, 99/11
15. Zakon o žigovima, *Službeni glasnik RS*, br. 104/09, 10/13